

Поза межами болю (стислий переказ)

Осип Турянський

Присвята дружині й сину

Переднє слово

"Я й мої товариші впали жертвою жахливого злочину. Це був злочин, якого люди і природа допустилися на нас і який і нас приневолив стати злочинцями супроти духа людства. І судилося нам пройти за життя пекло, яке кинуло нас поза межі людського болю — у країну божевільня і смерті".

Автор вирішив написати про своїх загиблих товаришів, тіні яких йому з'являються у сні і наяву. Це буде їм жалобним вінком, а спільні муки хай "падуть прокльоном на старий світ, який ще досі тоне в морі крові й нікчемності". "Хай ясна ідея... веде... все вище й вище на сонячний шлях волі і щастя великого українського народу й до вселюдського братства й любові.

І коли наша боротьба за волю така важка і кривава, то не падаймо нгна хвилю в темряву розпуки, бо

Через сльози і терпіння

Шлях веде до просвітління:

Хто боровся, скутий тьмою,

Тому сонце — мрія мрій".

І

Штранцігер, який просувався зі своїми шістьма товаришами, раптом зупинився. Він був сліпий, і скрипка — те єдине, що лишила ому воєнна доля. Іти більше не міг, сказав, що залишиться тут. Товариші сказали, що залишаться з ним. Підійшов старий серб-охоронець, націлився на Сабо. Той ударив його палицею по голові. У сумці в стражника були патрони, але ні крихітки їстівного. Навколо були засніжені гори, урвища й безодні, скрізь чигала смерть. Ніде й сліду людей. Якщо й зустрінуть хату албанця, то й там їх чигає куля. Втома тягне всіх додолу, але сидати не можна — замерзнеш одразу.

Тільки наче з-поза сумерків, з безкраїх засвітів, із-за океану ніж-о тихенько щось гомонить: "Тату, тату!" Син.

Треба вогню, без нього загинуть. Знайшли якийсь корч, відірвали від нього, що могли, але мокрі гілочки не загорялися. Книжки Шекспіра, Гете, Канта спалили ще три дні тому. Кожен відірвав від себе шмат сухого одягу, але й це не допомогло. Потрібний був цілий одяг. Значить, хтось заради загального добра мусив померти. Але всі хотіли жити. Тоді вирішили, що помре найслабший. Вони будуть скакати, танцювати навколо того корча, поки хтось не впаде. "Без найменшої тіні спротиву почали скакати людські скелети, замерзлі з морозу, смертельно вичерпані голодом, бігати і скакати

довкола корча. Лише одна думка вводила в рух їх закостенілі ноги: "Скачи, скачи і витримай... а то, може, твої власні товариші тебе доб'ють!" Почався дикий танець. Героеві-оповідачеві хотілося впасти, скочити в безодню, але слабенькі ручки сина, які він ніби відчував на шиї, тримали його.

Добровський сміявся й показував елегантні фігури танцю, бо був колись балетмейстером. Сказав, щоб товариші уявили собі, що танцюють на балу з прекрасними дамами, котрим говорять компліменти, яких цілують.

Один упав знесилений, але зараз же підхопився, як м'ячик, боячись виявитися найслабшим. Бояні заплакав і став кликати маму. Добровський розмовляв з коханою жінкою, говорячи, щоб не лякалася його теперішнього вигляду. "Адже ви знаєте, звідкіля у мене мертвецькі руки і щоки? З грому гармат, із тяжких ран душі і тіла, з голоду й розпуки вони. З героїської боротьби за ваші товстенькі щоки й руки, за ваші золоті намиста й жемчуги. Та коли я гинув серед куль у ямі, вам не стало терпцю ждати на мене". Тепер він уже не плаче, як тоді, лише сміється. Бояні не міг більше скакати, хотів кинутися в прірву, але йому не дали. Він подивився на кожного з товаришів і закликав маму на порятунок. Сабо глянув на нього й сказав співчутливо, що й він людина, хай той не думає погано про нього. Бояні всміхнувся, попросив передати якісь гарні слова його мамі й заспокоїти її, що помер він у теплій хаті на м'якій постелі.

Товариші стягли з трупа вбрання і розпалили вогонь. "Важке мовчання перебив Добровський: "Оце має бути людська доля! Вродилася людина, плакала, сміялася, співала, навчилася ходити і при чимчикувала, сердешна, аж сюди, щоби після найстрашніших мук покластися тут, у тій проклятій льодовій пустині на спочинок.

— Прокляте те життя, в котрому слабший мусить згинуть, щоб дужчий міг жити".

Критика, коментарі до твору, пояснення (стисло):

Історичний матеріал Першої світової війни став для О. Турянського предметом художнього узагальнення. Письменник показав боротьбу в людині біологічних інстинктів і духовної волі до життя, підніс загальнолюдські цінності — дружбу, вірність, гуманізм, любов до рідних та батьківщини, що єднають людські серця, звільняють і просвітлюють душу.